

อาจารย์ ง่ายงาม ประจวบวัน
ภาควิชาวิศวกรรมเกษตร คณะวิศวกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน
wlwpjw@gmail.com

วันที่ทีมวิจัยไปนำเสนอปิดโครงการวิจัยในปีที่ 1 ผู้ทรงคุณวุฒิให้ข้อสังเกตว่า...วิศวกรรมมักมองน้ำเป็น "น้ำท่า" เป็นเพียงก้อนน้ำ ขาดการมองมิติทางคุณค่า ความสัมพันธ์ระหว่างน้ำกับวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์...ดังนั้นในการทำวิจัยปีที่ 2 กรอบมุมมองของทีมวิจัยได้เปิดกว้างขึ้น ขยายขอบเขตของ "ความมั่นคงด้านน้ำ" จากเฉพาะด้านปริมาณน้ำ คุณภาพน้ำ อุทกภัย และการบริหารจัดการ เพิ่มมิติทางด้านสังคมและวัฒนธรรม นับว่าเป็นความยากลำบากของทีมวิจัยซึ่งมีสายตาที่ไม่คุ้นชินในการจับตามอง มิติทางด้านนี้

ม่วงตรงรี่เข้ามาทักทาย

เดิมทีทีมวิจัยให้น้ำหนักความสำคัญด้านคุณภาพน้ำเป็นประเด็นร้อนสำหรับจังหวัดนครปฐม แต่หลังจากเกิดเหตุการณ์มหาอุทกภัยปี 2554 จึงฉวยวิกฤติเป็นโอกาสในการเคลื่อนงานด้านอุทกภัย พื้นที่ที่ถูกเลือกเป็นพื้นที่ศึกษาอยู่ในอำเภอกำแพงแสน ประกอบด้วย 5 ตำบล คือ ห้วยม่วง สระพัฒนา สระสิมม ดอนข่อย และวังน้ำเขียว

"สวัสดีค่ะ ชื่อง่ายงาม เป็นคนสวยโพธาราม มาจากเมืองโอ่งมังกรค่ะ" ผู้เขียนมักกล่าวทักทายวงคุยและแนะนำตัวด้วยประโยคนี้เสมอ

"อ้าว! คนบ้านเดียวกัน รากเหง้าพวกผมมาจากบ้านบางกระโด รันทอดเห็นว่าแถวนี้อุดมสมบูรณ์ยังไม่มีใครมาจับจอง ก็เลยอพยพย้ายถิ่นมาบุกเบิกทำมาหากินที่นี่เมื่อปี 2411" ผู้ใหญ่บ้านท่านหนึ่งจากตำบลห้วย

"บ้านหนูอยู่หนองอ้อค่ะ ไม่น่าเชื่อเลยบ้านเราอยู่ติดกัน วันนี้ไทยลาวเวียงมาปะทะกับเขมรลาวเดิม พี่ช่วยเล่าเรื่องการทำมาหากินของคนถิ่นนี้ในสมัยก่อนให้ฟังหน่อยสิคะ"

"เมื่อก่อนมีอาชีพเหมือนกันหมดคือ ทำนา ที่ดอนก็ปลูกอ้อย ถ้าจะทำนาก็ดึงน้ำจากปากคลองโดยสละที่ดินเพื่อทำทางน้ำเข้าแปลง ผ่านที่ใครก็แบ่งสวนออกมา ลงแขกช่วยกันขุดคลองเพื่อที่จะได้ใช้น้ำร่วมกัน ดอนนั้นปลูกข้าวซื้อพันธุ์ทองมาเอง น้ำท่วมสูงเป็นเมตรๆ ก็ไม่กลัวเพราะข้าวพันธุ์นี้ยึดตัวตามน้ำ ปลูกามีเยอะตอนช่วงน้ำหลาก เดือนสิบเอ็ดน้ำนอง เดือนสิบสองน้ำทรง จับปูหาปลาเล่นไปเลย แต่เดี๋ยวนี้น้ำพันธุ์ข้าวถูกปรับปรุงให้มีผลผลิตสูงแต่ไม่ยึดตัวนี้น้ำ"

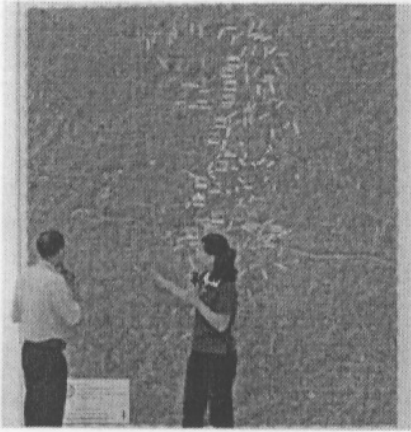
ปี 2526 เริ่มมีการเลี้ยงกุ้งเพราะได้ราคาดี แปลงใครอยู่ใกล้คลองลำราง ก็รับพื้นที่ยกเป็นคันบ่อสูงสำหรับเลี้ยงกุ้ง ลำรางจากที่เคยกว้างก็ถูกดันให้แคบ บางที่ถูกถมไปเลยก็มีเพราะคนซื้อที่มาจากที่อื่นไม่รู้ว่าเป็นทางน้ำ ช่วงยุคของท่านนายกคึกฤทธิ์ มีการขุดคลองทำถนนอยู่หลายสาย พอปี 2536 มีเขื่อนและระบบชลประทานส่งน้ำมาถึงแปลง การทำนาพัฒนาขึ้นจากนาปีก็มีการปรังมาเสริม ทำนาต่อเนื่องได้ตลอดทั้งปี เป็นธุรกิจทำนา แรงการใช้ปุ๋ยใช้ยา ปลูกหลายไปหมด"

"เมื่อก่อนน้ำท่วมแบบปีนี้ไหมคะ"

"ห้วยม่วง ชื่อก็บอกอยู่แล้ว เป็นที่ลุ่มท้องกระทะเลยที่เดียว น้ำก็มาแบบนี้แหละ มาแล้วไปเลย ไม่อยู่นานเหมือนปีนี้ ขามาบ่าข้ามคันมาได้ แต่ข้ากลับข้ามคันกลับไม่ได้ กลายเป็นน้ำค้างทุ่ง คนเก่าก่อนไม่รู้ลึกเดือดร้อนมาก น้ำมาก็เปลี่ยนอาชีพเป็นจับปลาแทน ที่พักอาศัยก็กระตี่บ้านยกหนีพื้นน้ำ แต่ความเสียหายในยุคนี้มาก เพราะการทำมาหากินเดี๋ยวนี้นี้ต้องลงทุนด้วยเงิน หลายรายต้องเช่าที่ที่เคยเป็นของตัวเองเพราะขายให้นายทุนไปแล้ว ทำนาด้วยโทรศัพท์มือถือ โทรจ้างไปซะทุกอย่าง เป็นผู้จัดการนาไม่ไช่ชาวนา เมื่อก่อนน้ำท่วมปลาชุม แต่เดี๋ยวนี้นักลายเป็นขโมยชุม ทำมาหากินบนความเดือดร้อนของชาวนาน"

ประโยคสนทนาข้างต้น คือ เบาะแสของการติดตามร่องรอยเรื่องราวทางสังคมและวัฒนธรรมที่ชุกช่อนอยู่ในพื้นที่ การอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของผู้คนทำให้ลุ่มน้ำท่าจีนบริเวณจังหวัดนครปฐม เป็นบริเวณที่มีหลากหลายชาติพันธุ์ทั้งไทย ลาว จีน มอญ และเขมร ตามประวัติศาสตร์อธิบายไว้ว่าการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานล้วนมีมาจากหลายสาเหตุ เช่น เพื่อหนีภัยสงคราม เพื่อหาที่ดินทำกินที่อุดมสมบูรณ์ เพื่อการค้า เป็นต้น เมื่อดังถิ่นฐานเป็นหมู่บ้าน ชื่อหมู่บ้านส่วนใหญ่จะตั้งชื่อตามภูมิประเทศ ห้วยม่วง สระพัฒนา สระสิมม ดอนข่อย วังน้ำเขียว บางกระโด (สันนิษฐานว่ามาจากคำว่า "กระโดงเรือ") หนองอ้อ ชื่อเหล่านี้ล้วนสะท้อนบ่งบอกสภาพภูมินิเวศของชุมชน ซึ่งคนรุ่นอดีตได้บอกใบ้ส่งสารผ่านชื่อให้คนรุ่นหลังได้รู้จักบ้านตนเอง ถึงแม้ว่าการดำรงอยู่เป็นลักษณะหมู่บ้าน แต่ผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ยังคงรักษาความเป็นตัวตนไว้ทั้งภาษาและวัฒนธรรม

และมักชอบตั้งบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำลำคลองและขุดปากคลองเพื่อนำน้ำมาใช้สำหรับ การเกษตรกรรม ที่สำคัญยังเป็นเส้นทางคมนาคม ทำให้หลายหมู่บ้านริมน้ำหรือปากคลองได้พัฒนาเป็นชุมชนใหญ่เนื่องจากเป็น ศูนย์กลางของการค้าและการสัญจรไปมาทางน้ำ สรุปได้ว่าสายน้ำมีความสัมพันธ์กับการเกิดกลุ่มสังคม ดำรงชีวิตเป็นวิถีวัฒนธรรมที่บ่งบอกความเจริญของทาง

นอกจากเรื่องการจัดถิ่นฐานแล้ว อีกประเด็น คือ การทำมาหากินเพื่อยังชีพของคนยุคก่อนยึดโยงอยู่กับธรรมชาติ การดำรงวิถีชีวิตจึงสอดคล้องกับธรรมชาติ เรียนรู้ระบบภูมินิเวศ ฤดูกาล หาดูหา กินที่สัมพันธ์กันแบบเกื้อกูลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และมนุษย์กับมนุษย์ ถึงแม้ว่าบางครั้งธรรมชาติจะลงโทษมนุษย์บ้าง แต่มนุษย์ก็ใช้วิธีปรับตัวอ่อนน้อมตามธรรมชาติ... คำถามคือ อะไรที่ทำให้วิถีคิดของมนุษย์เปลี่ยนไป ยึดตัวเองเป็นที่ตั้ง มองธรรมชาติเป็นแค่ทรัพยากรในการแสวงหาผลประโยชน์เพื่อตัวมนุษย์เอง และตัดขาดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ แถมซ้ำร้ายกว่านั้นตัดขาดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกันเอง... คำถามแรกนี้ถูกพหุภาคีตีตัวทิ่มวิจัยไปลงพื้นที่ด้วยเพื่อค้นหาคำตอบ

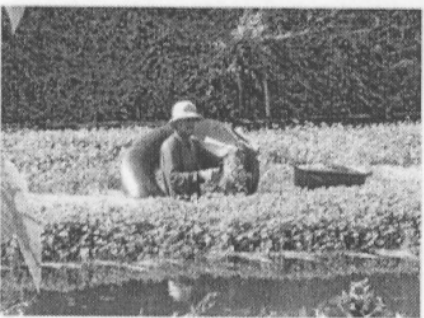

ทีมวิจัยได้ลงสำรวจพื้นที่เบื้องต้นเพื่อออกแบบการเก็บข้อมูลทำแผนที่เส้นทางน้ำ และสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชนโดยดึงกลุ่มเด็กและเยาวชน แกนนำชุมชน อาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหมู่บ้าน(ทสม.) เข้ามาร่วมเป็นทีมเก็บข้อมูล รวมทั้งเชิญหน่วยงานมาเป็นที่ปรึกษาจากการพูดคุยกับผู้ใหญ่บ้านท่านหนึ่งช่วยบอกเล่าเพื่อให้เห็นภาพรวม เรื่องราวถูกถ่ายทอดมาเป็นฉากๆ เส้นทางไหลของน้ำวิ่งจากไหนไปไหนผ่านสำโรง หมู่บ้าน ตำบลอะไรบ้าง ตรงไหนเป็นที่ลุ่มที่ดอน จากพื้นที่อำเภอกำแพงแสนข้ามไปยังอำเภอดอนตูมและอำเภอบางเลน ไหลลงสู่แม่น้ำท่าจีน เหตุที่คุณลงเล่าได้เห็นภาพแบบนี้เพราะการได้สัมผัสกับพื้นที่ตั้งแต่เป็น เด็กเลี้ยงวัวอยู่ตามทุ่ง

และเฝ้าสังเกตมองการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่เรื่อยมาตามประสบการณ์ชีวิต

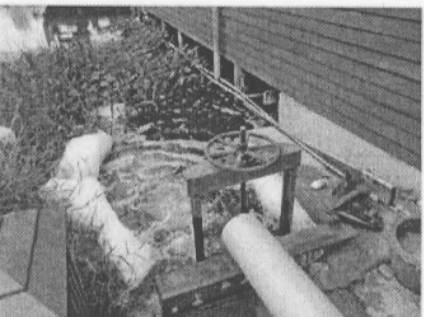
มีข้อสังเกตอยู่สองสามประเด็น คือ เด็กและเยาวชนไม่รู้จักบ้านตัวเองทั้งในความจริงและในแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศ ถึงแม้ว่าผู้ใหญ่หลายท่านรู้จักพื้นที่จริง แต่ก็ต้องใช้เวลาพอสมควรในการระบุตำแหน่งให้ถูกต้องในแผนที่ ชื่อที่ใช้เรียกคลอง ภาษาชลประทาน กับภาษาชาวบ้านนั้นคนละเรื่องเดียวกันเลย ใครจะรู้ว่า "เจ็ดขวาสองซ้าย(7R-2L)" เป็นคลองเดียวกันกับ "คลองเจริญสุข" การคุยเพื่อสร้างความเข้าใจสภาพพื้นที่ให้เห็นภาพเดียวกันจึงมีอุปสรรคทั้งคนในและคนนอกพื้นที่และที่สำคัญเส้นแบ่งเขตการปกครองซึ่งเป็นเส้นสมมุติไม่มีจริง แต่กลับทำให้เกิดการแบ่งแยกระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ได้อย่างชัดเจน ดังเช่นที่ตกเป็นข่าวผ่านสื่อเมื่อช่วงน้ำท่วม เกิดกรณีพิพาทระหว่าง ต.สระสีมูม อ.กำแพงแสน กับ ต.ไผ่หู่ช้าง อ.บางเลน... คำถาม คือ ทำไมยังมีความเจริญทางเทคโนโลยีแต่ความสามารถในการมองเห็นของมนุษย์กลับแคบ และสั้นลงไม่สามารถเชื่อมโยงได้ และทำไมยังมีระบบการบริหารจัดการที่ชัดเจนทั้งระบบการปกครอง และระบบชลประทาน แต่ผลของการจัดการยังสับสนและเกิดความขัดแย้ง... คำถามที่สองนี้ถูกพหุภาคีตีตัวทิ่มวิจัยไปลงพื้นที่ด้วยอีกเช่นเคย

นอกจากเรื่องราวทางด้านอุทกภัยแล้ว มิติความมั่นคงทางด้านคุณภาพน้ำก็มีเรื่องเล่าเช่นเดียวกัน

เป้าหมายของทีมวิจัย คือ จะทำอย่างไรให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการเฝ้าระวังดูแลรักษาคุณภาพน้ำ ซึ่งทุกคนเป็นต้นเหตุของการผลิตน้ำเสียจากครัวเรือนและชุมชน มิได้มองแต่จำเลยที่เป็นฟาร์มหมู สถานประกอบการ หรือโรงงานอุตสาหกรรมเท่านั้น โดยการประยุกต์ใช้หลักคิด Polluter Pays Principle (PPP) : ใครเป็นต้นเหตุแห่งมลพิษ คนนั้นต้องรับผิดชอบ แต่อาจจะไม่ต้องถึงขั้นกับ

รับผิดชอบด้วยการจ่ายเป็นตัวแทน แต่รับผิดชอบโดยการมีจิตสำนึกและปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ลดการเป็นต้นเหตุของการผลิตน้ำเสียจากตนเอง

เมื่อลงพื้นที่ในเขตความรับผิดชอบของเทศบาลตำบลบางหลวง อ.บางเลน ตลาดเก่าบางหลวง รศ.122 ซึ่งนักท่องเที่ยวมักรู้จักในนามสถานที่ถ่ายทำละครหลายเรื่อง เช่น คมแฝก โสนบานเข้าตลาดนี้เป็นการตั้งถิ่นฐานของคนจีนโพ้นทะเลอยู่ริมแม่น้ำท่าจีน จนกลายเป็นชุมชนที่ประกอบการค้า ที่ยังคงรักษากลิ่นไอบ้านเก่าเล่าเต็งไม้ของคนไทยเชื้อสายจีนไว้อย่างเหนียวแน่น

"คนในชุมชนเปลี่ยนแปลงวิถีการกินอยู่จากในอดีต เช่นเรื่องอะไรบ้างคะ" ผู้เขียนพยายามหาเรื่องชวนคุย

"เมื่อก่อนใช้น้ำด่างซี้เถ่า แต่เดี๋ยวนีมีสนุ ผงซักฟอก ใช้น้ำยาซักผ้าแทน" พี่ อสม. รับผิดชอบ

"เรื่องไปเว็ดใจ เมื่อก่อนที่มีมืออยู่สองเร็ด จำได้หรือเปล่าว่าดั่งอยู่ตรงไหน" คุณลุงประธานชุมชน

หันไปถามพวก

“ไปเว็ด คืออะไรหรือคะ” ผู้เขียนขิงถามตัดหน้า ก่อนที่จะงงหนักไปกว่านั้น

ไปเว็ด คือ การไปถ่ายทุกขันธ์เอง แต่สมัยก่อนยังไม่มีลัมซัม ลัมซัคโครกอยู่ในบ้าน เว็ด คือ ลัมหลมที่ขุดลึกลงไปดินประมาณเมตรครึ่ง แล้วพาดปากหลมด้วยไม้กระดานหรือไม้ไผ่ 2 แผ่นไว้เหยียบ อาจจะมีใบตองหรือใบมะพร้าวล้อมเป็นฝาผนัง มูลอีถูกส่งกลับคืนสู่ธรรมชาติโดยตรง น้ำที่ใช้แล้วก็ปล่อยลงใต้ถุนตลาดลงสู่แม่น้ำท่าจีน เมื่อประชากรยังไม่มากและแม่น้ำท่าจีนยังมีความสามารถในการบำบัดฟื้นตัวเอง ได้สูงจึงยังไม่เป็นไร

แต่เมื่อมีการขยายตัวของประชากรในหลายพื้นที่ตลอดแนวริมแม่น้ำท่าจีนทั้งสองฝั่ง กิจกรรมของชุมชนต่างๆ แรงผลักดันทั้งที่มีการปนเปื้อนปล่อยลงสู่บ่อเกรอะหรือท่อระบายต่อตรงลง คลองซึ่งเชื่อมถึงแม่น้ำท่าจีน คุณภาพน้ำของแม่น้ำท่าจีนจากระดับ 2 ที่ต้นน้ำ จ.ชัยนาท จึงกลายเป็นระดับ 4 เมื่อถึงกลางน้ำที่ จ.นครปฐม ชุมชนยกความรับผิดชอบโดยตรงให้กับเทศบาลประสานงานกับองค์การบริหารน้ำเสีย (อจน.) ของงบประมาณมาทำระบบบำบัดน้ำเสียส่วนกลางของชุมชน

พื้นที่ศึกษาอีกแห่งหนึ่งคือตำบลวังตะกุ่ม ซึ่งตั้งอยู่ในอำเภอเมือง ใกล้กับมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม และมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ ซึ่งมีการขยายตัวของกิจการหอพักนักศึกษาและอาคารพาณิชย์ อีกทั้งยังมีการย้ายที่ตั้งเรือนจำมาอยู่ในเขตความรับผิดชอบของตำบล ซึ่งมีแนวโน้มส่งผลกับเรื่องปริมาณน้ำใช้อุปโภคบริโภคไม่เพียงพอ พื้นที่นี้เป็นพื้นที่ที่ทำงานยากสำหรับทีมวิจัย เพราะประเด็นน้ำเสียเป็นเรื่องมีจิตกัจาลายกับฟาร์มหมูและสถานประกอบการ ทีมวิจัยจึงพยายามเลี่ยงการปะทะกันโดยทำเรื่องการมีส่วนร่วมกับชุมชนเช่นเคย หลายเสียงสะท้อนว่าตนเองไม่ใช่ต้นเหตุสำคัญของการเกิดน้ำเสียในคลองวังตะกุ่ม ซึ่งต่อเชื่อมกับคลองเจตยัญญาไปลงแม่น้ำท่าจีน ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3 เล่าว่าได้ชวนเพื่อนๆ มาร่วมเป็นทีมวิจัยชุมชนเก็บข้อมูล แต่ได้รับคำตอบกลับมามีว่า “เดี๋ยวนี้เราไม่ได้ใช้น้ำคลองเหมือนเมื่อก่อนแล้ว ใช้น้ำประปาเปิดออกมาจากก๊อก จะต้องไปดูแลดูแลคลองทำไมให้เสียเวลา” แต่ลืมไปว่าน้ำดิบที่ใช้ผลิตน้ำประปามาจากที่ไหน

“แล้วเมื่อน้ำประปา ส่งไปให้ไม่พอใช้ ทำกันอย่างไรคะพี่”

“ก็มาร้องกับ อบต.ใจ เป็นหน้าที่ของ อบต. ต้องแก้ไขให้ได้” เจ้าหน้าที่กองสาธารณสุขรีบตอบ โดนทั้งขึ้นทั้งล่อง แค่นี้ไปตรวจเยี่ยมสถานประกอบการก็ถูกมองว่ารับเงินใต้โต๊ะจนรวย พอไม่เข้าไปตรวจ แต่เมื่อมีการร้องเรียนเรื่องน้ำเสียก็ถูกมองว่าละทิ้งหน้าที่ เมื่อตรวจจริงจึงก็ถูกผู้มีเบื้องบนคุ้มครองสั่งห้าม น้ำประปาไม่พอใช้ก็ถูกโวย ทุกอย่างชุมชนยกให้เป็นหน้าที่ของ อบต. ทั้งสิ้น... คำถาม คือ เราจะทิ้งวัฒนธรรมการพึ่งตนเอง แล้วยกให้เป็นเรื่องของคนอื่นรับผิดชอบตั้งแต่เมื่อไร

คำถามสุดท้ายนี้ไม่ได้พุดติดตัวไปลงพื้นที่เหมือนเช่นเคย แต่ผู้เขียนย้อนหาคำตอบจากตัวเอง แล้วเราจะ....

เมื่อตอนเป็นเด็ก ผู้เขียนได้รับมอบหมายหน้าที่จากแม่ คือ ร่อนน้ำฝนใส่โถงและติดเครื่องสูบน้ำบาดาลมาใช้อาบ เมื่อเข้าหน้าฝน ปล่อยฝนชะหลังคาสัก 2-3 ฝนจนหลังคาสะอาด จึงตอรางน้ำฝนซึ่งทำจากแผ่นสังกะสีร่อนน้ำใส่โถง เป็นคนเมืองโถงนี้เคยจะมีโถงมังกรเรียงรายรอบบ้าน น้ำฝนในโถง แม่ให้ใช้กินและทำกับข้าวเท่านั้น แต่ผู้เขียนมักแอบใช้ทำน้ำแช่บะแรกสำหรับซักผ้า (จริง ๆ แล้วใช้ผงซักฟอกยี่ห้ออื่น แต่เมื่อก่อนไม่วายี่ห้ออะไรก็เรียกว่า แช่บ) เพราะใช้น้ำบาดาลแล้วดีฟองไม่ขึ้น ซักผ้าไม่สนุก หลังๆ มาแม่จึงซื้อโถงมาเพิ่มให้อีก ต่อมาที่บ้านทำแท้งก็สูงเก็บน้ำสองถังตั้งคู่ขนานข้างบ้านตอรางน้ำถาวรจากชายหลังคาลงปากแท้งก็โดยตรง เมื่อน้ำในแท้งเต็มแล้วก็ต่อสายยางเปิดก๊อกจากแท้งก็ต่อลงโถงอีกที ผู้เขียนจึงสบายขึ้นกว่าเดิมเยอะมาก แถมมีน้ำฝนให้ใช้ซักผ้าได้ตลอดทั้งปี เพราะมีระบบสำรองน้ำดี

ความสะดวกสบายยังไม่หยุดเท่านั้น เมื่อประปาหมู่บ้านวางท่อมาถึง จึงไม่ต้องติดเครื่องสูบน้ำบาดาลมาใช้ บ่อบาดาลจึงหมดหน้าที่ไป ยิ่งสบายสุดๆ ช่วงที่มีการประปามาจากสวนภูมิภาค รสชาติจืดกว่าแถมราคาต่อหน่วยก็ถูกกว่าประปาหมู่บ้าน ก็ยังใช้น้ำเพลินไปเลย จนต่อมาเมื่อตำบลข้างเคียงมีโรงไฟฟ้ามาตั้ง กระแสกล้วนน้ำฝนมีการปนเปื้อนสารพิษ ผู้เขียนจึงหันมาซื้อน้ำถังพร้อมบริโภคที่ผลิตขาย โถงและแท้งก็นำเริ่มหมดความสำคัญ เป็นแค่ที่เก็บน้ำเก่าค้างปี แล้วผู้เขียนก็หมดหน้าที่ไปโดยปริยายสำหรับเรื่องการจัดหาน้ำอุปโภคบริโภคไว้ใช้ภายในบ้าน ยกให้เป็นหน้าที่ของคนขายน้ำและการประปาส่วนภูมิภาค แต่ภาระหาเงินมาจ่ายค่าน้ำยังคงมีอยู่ ทุกวันนี้หลานของผู้เขียนรู้แต่ว่าเปิดก๊อกก็ได้น้ำแล้ว แต่ไม่รู้ว้าน้ำมาจากไหน

แบบ

นี่เเองวัฒนธรรมการพึ่งตนเองของเราจึงหายไป และยกภาระให้กับคนอื่น...ด้วยเหตุแห่งความสะดวกสบายและเพลินไปกับความเจริญ ผลกระทบที่ไม่มีใครเฝ้ามองเนื่องจากยากต่อการมองเห็น คือ การเชื่อมโยงไปไม่ถึงเรื่องราวความสัมพันธ์ระหว่างวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์กับธรรมชาติ การมีจิตสำนึกดูแลธรรมชาติจึงจืดจาง เมื่อมีเงินจะหาซื้ออะไรก็ได้ในยุคบริโภคนิยม ไม่ต้องรอรับจากธรรมชาติดังเช่นที่บรรพบุรุษเรียนรู้มา

ศ.นพ.ประเวศ วะสี กล่าวไว้ในหนังสือ “ธรรมชาติของสรรพสิ่ง การเข้าถึงความจริงทั้งหมด” ปัจจัยที่ทำให้ไม่รู้เห็นธรรมชาติตามความเป็นจริงหนึ่ง คือ เพราะรู้เห็นสั้นไม่เชื่อมโยง ไม่รู้ว้าความเป็นทั้งหมดคืออะไร คล้ายดาบอดคล้ายข้าง แท้ที่จริงแล้วสิ่งทั้งหลายล้วนเปลี่ยนแปลงและเชื่อมโยงกัน สอง คือ จิตขาดความเป็นกลาง คิดแบบสุดโต่ง เป็นการตายตัว ต้องมีหรือไม่ต้องมีโดยตัวของตัวเอง สองปัจจัยนี้เป็นเหตุให้ติดขัดทางปัญญา การมีปัญญาเข้าถึงความจริงตามธรรมชาติจะทำให้เกิดความเป็นมิตรกับสรรพสิ่ง ต้องขจัดอุปสรรคดังกล่าว ด้วยการรู้อย่างเชื่อมโยงและการคิดอย่างเป็นกลาง ก็คือการคิดตามความเป็นจริงตามธรรมชาติ ว่า “ธรรมชาติความเป็นจริงของสรรพสิ่ง คือ ความ

เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง หรือ อนิจจา ไม่ใช่ภาวะสถิตหรือตายตัว เมื่อไม่ตายตัวก็เชื่อมกัน ไม่แยกส่วน คำทางพุทธ เรียกว่า อิทัปปัจจยตา คือ สภาพที่สรรพสิ่งทั้งหลายเป็นปัจจัยต่อกันและกัน หรือเป็นกระแสของเหตุปัจจัยอันหมุนเนื่องกันเป็นนิรันดร์ ทุกอย่างจึงสัมพันธ์เชื่อมโยงถึงกัน อย่างเป็นพลวัต เพราะความไม่รู้หรือถูกมายาคติเข้าครอบงำ มนุษย์จึงเห็นสิ่งต่าง ๆ โดยเอกเทศและตายตัว เห็นโลกหรือธรรมชาติเป็นก้อน ๆ เป็นคน สัตว์ ต้นไม้ ก้อนหิน ภูเขา แม่น้ำแยกเป็นส่วนตายตัว ซึ่งไม่ตรงกับความเป็นจริงที่เป็นกระแสคลื่นที่เชื่อมโยงถึงกัน และกระเพื่อมไหวเปลี่ยนแปลงโดยทั่วตลอด ไม่มีอะไรไม่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน”

ถ้าความหมายของสังคม คือ กลุ่มคนที่มาอยู่รวมกัน เรียนรู้จากกันและกัน สร้างรูปแบบกิจกรรมของกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นทั้งความเชื่อ ความคิด ความรู้ ศิลปะ ศิลธรรม กฎหมาย ประเพณี สมรรถนะอื่นๆ จนเป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิต เกิดความเจริญงอกงาม รวมเรียกว่าวัฒนธรรมแล้วนั้น ... วัฒนธรรมอะไรที่ควรอยู่ในสังคมยุคปัจจุบันนี้ ภายใต้สถานะที่มนุษย์ติดอยู่ในกับดักแห่งความสะกดสบาย พร้อมทั้งความทันสมัยทาง เทคโนโลยีที่ยิ่งหนุนเสริมให้มนุษย์อยู่ห่างไกลจากธรรมชาติมากยิ่งขึ้น จะมีเครื่องมือใดที่ช่วยให้มนุษย์เกิดวัฒนธรรมทางความคิดที่ถูกต้องดี งาม และกระบวนการใดที่จะสร้างให้เกิดวัฒนธรรมชุมชนที่อยู่ร่วมกับธรรมชาติแบบเกื้อกูล ตามคุณค่าและความหมายที่ ศ.นพ.ประเวศ วะสี ได้ กล่าวถึงความเป็นชุมชนว่า “มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีระบบคุณค่าต่อกัน (shared value) มีการรู้ถึงกันโดยทั่วถึง มีการ เรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ มีการแบ่งกันโดยยุติธรรม ไม่ใช่อำนาจข่มกัน แต่ใช้ความเป็นกันเอง มีความเชื่อถือกัน (trust)” เพื่อให้ ทรัพยากรธรรมชาติยังคงความมั่นคงดำรงความเป็นระบบนิเวศที่สมดุล อย่างยั่งยืน...จัดการตนเองก่อน ก่อนไปจัดการน่านะดีกว่าไหมคะ?

ทดลองมาคิดแบบอิทัปปัจจยตา :

สรรพสิ่งคือความเป็นทั้งหมด --> มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ--> การเกื้อกูลกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ-->ธรรมชาติให้ชีวิต--> มนุษย์ดูแลธรรมชาติ-->วิวัฒนาการของการศึกษาที่เรียนรู้เรื่องภายนอกแต่ลึกลงภายใน-->การรู้และคิดแบบแยกส่วน--> เอาวิชาความรู้เป็นตัว ตั้ง-->ความรู้ช่วยเพิ่มประชากรของมนุษย์--> มนุษย์ประยุกต์ใช้ความรู้สร้างเทคโนโลยี-->เมื่อไม่มีการเรียนรู้ภายในจึงขาดสติ--> ใช้ เทคโนโลยีอย่างไม่รู้เท่าทัน--> เทคโนโลยีทำให้เกิดความสะกดสบาย--> มนุษย์ฉกฉวยเอาแต่ประโยชน์จากธรรมชาติ-->ป่าไม้แหล่งต้นน้ำ ถูกทำลาย--> ทรัพยากรธรรมชาติลดปริมาณและด้อยคุณภาพลงจากการบริโภคของมนุษย์ --> มนุษย์ทิ้งคุณค่าความหมายของธรรมชาติ เพราะไม่สามารถวัดได้ด้วยเครื่องมือ วิทยาศาสตร์อย่างแม่นยำ-->ไม่รู้ว่าคุณค่าของน้ำที่มากกว่าก่อนน้ำคือ อะไร-->พระแม่คงคาหมด ความหมาย--> เทคโนโลยีสร้างวัตถุ-->วัตถุนิยมจนเป็นบริโภคนิยม--> ดัดขาดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ-->มนุษย์ไม่ห่วงใย ธรรมชาติ ขาดจิตสำนึก--> บริโภคนิยมสร้างภาวะแข่งขันของการเอาตัวรอด--> เงินคือมายา ลืมไปว่าข้าวปลาคือของจริง-->ไม่ได้ต้องการ ข้าวในนาที่ปลูกเอง แต่ต้องการขายข้าวให้ได้เงินเพื่อไปจับจ่ายใช้สอย แล้วซื้อข้าวคนอื่นกลับมามากิน-->ลืมพระคุณของพระแม่ธรณี-->เร่งใส่ ปุ๋ย ใช้ยา--> ทรัพยากรดินเสื่อมโทรม--> สารเคมีปนเปื้อนในภาคการเกษตร--> สารเคมี สารอาหารไหลลงสู่แม่น้ำ-->ปูปลาทายไป ผักตบชวาเติบโตรวดเร็ว กีดขวางเส้นทางน้ำ --> บดบังแสงอาทิตย์ส่องใต้ผิวน้ำ-->คุณภาพน้ำเสื่อมโทรม--> ธรรมชาติพิโรธ ทั้งภาวะโลกร้อน มหาอุทกภัย --> สงภัยพิบัติมาดักเตือนมนุษย์--> ต่างคนต่างเอาตัวรอด--> การเกื้อกูลระหว่างมนุษย์กับมนุษย์หดหายไป-->พุดจา สือสารไม่เข้าใจ เพราะมีอคติมาดบัง-->ใช้ปืนข่มขู่ ห้ามขวางทางข้า เพื่อข้าจะได้ขวางทางน้ำ...ถ้ามนุษย์มีวัฒนธรรมสนทนากันอย่างสุนทรี- -> ไม่มีอคติมากรองกั้นการได้ยิน--> พุดจาสื่อสารและเรียนรู้แบบอิทัปปัจจยตา-->เข้าใจมูลเหตุและการเชื่อมโยงความเป็นจริง-->ปืนก็หมด ความหมาย--> ฟันฟุสังคมแห่งการเกื้อกูล-->ไม่เห็นแก่ตัวเอาประโยชน์แต่ฝ่ายเดียว-->เห็นความสำคัญของธรรมชาติ... คลื่นของเหตุปัจจัย การหมุนเนื่องก็จะทวนศรย้อนกลับไปยังจุดเริ่ม...ใช่หรือไม่?

แหล่งที่มา : ประชาคมวิจัย ฉบับที่ : 102 หน้าที่ : 10